

YEZİD B. VELİD'İN HAYATI VE HALİFELİĞİ

Yrd.Doç.Dr.Ali AKSU*

1-Yezid b. Velid'in Biyografisi

Yezid b. Velid'in¹ nesebi, Yezid b. Velid b. Abdülmelik b. Mervan b. el-Hakem b. Ebi'l-As'dır². Annesi, Şahferîd bnt. Fîrûz b. Yezdcürd b. Şehriyâr b. Kısra Ebyûz b. Hürmüz b. Enûşirvân'dır³. Annesi, cariyedir. Horasan'da fetih hareketlerinde bulunan Kuteybe b. Müslim, onu cariyeye olarak almış ve Irak valisi Haccâc'a göndermişti. Haccâc da halife Velid b. Abdülmelik'e hediye etmişti. Velid b. Abdülmelik'in onunla evliliğinden, Yezid b. Velid doğdu⁴. Yezid, Emevîlerin tarihinde bir cariyeden doğma ve halifelğe kadar yükselen ilk Emevî halifesidir. Yezid'in Künyesi, Ebû Hâlid'dir⁵.

Yezid'in lakabı ise, "en-Nâkıs"dır. O, bu lakabı, kendisinden önceki halife Velid b. Yezid'in insanlara dağıttığı atıyyelerde yaptığı azaltmadan dolayı almıştır⁶. Medâinî, ilk olarak onu böyle isimlendirenin Mervan b. Muhammed olduğunu belirtmektedir⁷. Yezid'in, aklının noksan olduğundan dolayı bu lakapla isimlendirildiği ileri sürülürse de, bu doğru değildir. Çünkü akli noksan olan bir kimsenin, ihtilal hareketinin başına getirilmesi ve lider olması mümkün değildir. Kaynaklar daha çok, yukarıda verdiğimiz sebebi göstermektedirler⁸

Yezid'in fizikî yapısı hakkında kaynaklarımız, onun, uzun boylu, esmer, küçük başlı, güzel yüzlü ve biraz geniş ağızlı olduğunu belirtmektedirler⁹. Yezid, aynı zamanda hayrı seven, mütedeyyîn bir şahsiyet idi. Velid b. Yezid'in şarkıcılara olan meylini ve hevesini eleştiren Yezid, şarkının, hayâyı eksiltip şehveti artıracığını söyleyerek Ümeyye oğullarının bundan uzak durmalarını istemiştir¹⁰. Yezid, bütün bu özelliklerinin dışında Emevî halifeleri arasında ilk Kaderî düşünceye sahip halife olma özelliğini taşımaktadır¹¹. O, Hişam b. Abdülmelik'in öldürdüğü Ğaylan ed-Dımaşkı'nın temsil ettiği Kaderiyye mezhebine sahiptir¹².

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Biz bu makalede Yezid b. Velid'i kısaca Yezid olarak gösterdik. Bununla Emevî diğer halifeleri olan Yezid b. Muaviye ve Yezid b. Abdülmelik karıştırılmamalıdır.

² İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ahmed Ebu Hakim vd., Beyrut ty., X, 16.

³ Belâzürî, *Ensabü'l-Eşraf*, IX thk. Süheyl Zekkâr vd., Beyrut 1996, IX, 189; Taberi, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, Kahire 1993, VII, 261, 299; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Beyrut 1965, V, 310; İbn Kesir- X, 17.

⁴ Belâzürî, IX, 190; Taberi, VII, 299; İbn Kesir, X, 18; İbn Abdırabbih, *el-Ikdü'l-Ferid*, thk. Ahmed Emin vd, Beyrut ty., IV, 422; Mahmud Şakir, *Tarihu'l-İslam*, Beyrut 1991, IV, 289. Yezid'in ne zaman doğduğu konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. İbn Kesir, onun 91/710 yılında dedesi Abdülmelik döneminde doğduğunu belirtmektedir. İbn Kesir, X, 16.

⁵ Belâzürî, IX, 189; Taberi, VII, 261, 299; İbn Kesir, X, 16; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Abdülkarir Atâ, Beyrut 1992, VII, 250.

⁶ Belâzürî, IX, 189; Taberi, VII, 261, 299; İbnü'l-Esir, V, 291; İbn Kesir, X, 16.

⁷ Belâzürî, IX, 190; Taberi, VII, 261, 299; İbnü'l-Esir, V, 291; İbn Kesir, X, 13.

⁸ Belâzürî, IX, 190; Taberi, VII, 261, 299.

⁹ Belâzürî, IX, 190; Taberi, VII, 261, 299; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 333- İbnü'l-Esir, V, 310; İbn Kesir, X, 18; Şihabüddîn en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûn'l-Edeb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire 1976, XXI, 504.

¹⁰ Süyûtî, *Tarihu'l-Hulefâ*, by ty, s. 253; İbn Kesir, X, 18.

¹¹ Muhammed Ahmed Câbirî, *İslam'da Siyasal Akıl*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s. 639-640.

¹² İbn Kesir, X, 17; Mes'ûdî, *Mürüci'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1988, III, 234; Abdülaziz ed-Dürî, *İlk Dönem İslam Tarihi*, çev. Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991, s. 119, 128.

Yezid'in Kelbî olan hanımından Ebu Bekir, Abdülmü'min ve Ali adlarında çocukları olduğundan bahsedilir. Bunların dışında câriyeden doğma Abdullah isminde bir çocuğu daha vardır. Halid ve Velid adlı çocukları ise, Mervan tarafından esir alındıklarında öldürülmüşlerdir. Çocuklarının, Yezid'in kısa süren iktidarı boyunca herhangi bir aktif harekete katılmadıkları gözlenmektedir. Yezid ile kardeşi İbrahim b. Velid'in anneleri farklıdır. İbrahim de cariye'den doğma bir Emevî devlet başkanıdır¹³.

2-Velid b. Yezid Döneminde Yezid b. Velid Ve Velid'in Öldürülmesinde Yezid'in Rolü

Velid b. Yezid'e karşı özellikle Velid b. Abdülmelik'in çocukları aşırı bir düşmanlık besliyorlardı. Aynı şekilde Hişam'ın çocukları da, Velid b. Yezid'e karşı Velid b. Abdülmelik'in çocuklarının yanında yer alıyorlardı. Her iki ailenin Velid'e karşı cephe almaları, tamamen siyâsî idi, yani taht kavgası yüzündendi. Velid'in hilafetten uzaklaştırılmasına, başta Süleyman b. Hişam olmak üzere ailesi destekte bulunmuştu¹⁴. Velid de bunun sonucu olarak Süleyman'a yüz sopa vurdurmuş ve bir takım cezalar vermişti¹⁵. Yezid b. Velid de, Velid'e karşı çıkanlardandı. Çünkü Velid, onu da diğer kardeşleriyle birlikte sürgüne göndermişti¹⁶. Velid'in, Yezid'i sürgüne gönderme sebebi, Hişam'ın öldürdüğü Kaderîlerin lideri Ğaylân ed-Dımaşkî'nin sözlerinden etkilenmiş olmasıydı¹⁷.

Velid'in, Yezid b. Velid ve Süleyman b. Hişam ailesine karşı uyguladığı bu olumsuz tavır, onların kendisini hafife almalarına, küfretmelerine hatta livatacılıkla suçlamalarına sebep oldu¹⁸. Velid'e karşı bütün bunlar siyâsî çıkarlarına ters düşen amca çocukları tarafından yapılıyordu. Ancak bu demek değildir ki, Velid tamamen temiz bir insandı. Onun da Yezid b. Abdülmelik gibi veya Yezid b. Muaviye gibi oyuna, eğlenceye düşkün bir yaşantısı vardı¹⁹.

Velid'in, Hişam ailesine, Velid b. Abdülmelik ve el-Ka'ka'a ailesine yaptıkları, yine Halid b. Abdullah el-Kasrî'yi öldürtmesi, başta Yezid b. Velid olmak üzere Yemenîlerin kendisine karşı isyan etmesine neden oldu²⁰. Bunların içerisinde düşmanlık bakımından en şiddetlisi, hiç şüphesiz Yezid b. Velid idi. Çünkü insanlar sözüne, dinine bağlı olmasından dolayı ona meyilli idiler. Yezid de bunu iyi değerlendirerek Velid'den razı olmayacaklarını belirtti. Ardından insanları onun öldürülmesi için teşvik etti²¹.

Yemenîler, Yezid'e gelerek kendisine bey'at etmek istediklerini belirttiler. Bu bağlamda Ömer b. Yezid el-Hakemî, Yezid'e "Kardeşin Abbas b. Velid, ailenin en büyüğüdür. Eğer o sana bey'at ederse, insanlar sana

¹³ Belâzürî, IX, 190.

¹⁴ Hudarî, *Age.s.*,547; Muhammed Abdülfettah Abdüşşafî, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-Asri'l-Ümevî*, Kahire 1984, s. 198; Riyad İsa, *en-Niza' Beyne Efrâdi'l-Beyti'l Ümeviyyi ve Devruhû fi Sükûti'l-Hilafeti'l-Ümeviyye*, by. 1985, s. 139.

¹⁵ Belâzürî, IX, 165-166; Taberi, VII, 232; İbnü'l-Esir, V, 280; İbn Kesir, X, 10; İbn Haldun, *Kitabü'l-Iber ve Dîvânü'l-Mühtede-i ve'l Haber*, nşr. Halil Şehhâde vd., Beyrut 1988, III, 129.

¹⁶ Belâzürî, IX, 166; İbn Kesir, X, 3; M. Seyyid Vekil, *el-Ümeviyyun Beyne's-Şark ve'l-Garb*, Beyrut 1995, I, 585.

¹⁷ Belâzürî, IX, 166.

¹⁸ Belâzürî, IX, 166. Velid'e yapılan suçlamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Taberi, VII, 210, 232; Mes'ûdî, *Mürücu'z-Zehab*, III, 228-229; İbn Kesir, X, 10- İbn Haldun, III, 128; Vekil, s. 582-584; Abdülmünim Mâcid, *et-Târîhu's-Siyâsi li'd-Devleti'l-Arabiyye, Asru'l-Hulefâi'l- Ümeviyyîn*, Kahire 1976, III, 299.

¹⁹ Belâzürî, X, 166.

²⁰ Vekil, I, 585; Nebih Âkil, *Târîhu Hilâfeti Benî Ümeyye*, Dımaşk 1975, 335; Riyad İsa, s. 139.

²¹ Belâzürî, IX, 167.

muhalefet etmeyeceklerdir.." diyerek, öncelikle Abbas'ın desteğini almasını istedi²². Muhtemelen bununla, mevcut iktidara karşı başlatılan isyan içerisinde bir başka muhalefetin olmamasını istemiş olabilirler.

Abbas b. Velid, Yezid'in ilk girişimlerini başlattığı esnada Kastal'daydı. Yezid, onun yanına gitti ve durumu haber vererek onunla istişare yaptı. Abbas, kardeşi Yezid'e beklemesini söyleyerek ortalığı karıştırmamasını ikaz etti. Yezid, buna rağmen gizlice insanlardan kendisine bey'at almayı sürdürdü²³. Abbas, kardeşinin hâlâ gizlice bey'at almayı sürdürdüğünü görünce, bu sefer Yezid'e sert çıkarak "Eğer bey'at alma işini hâlâ devam ettirirsen, seni sıkıca bağlar, Emirül müminîn'e götürürüm.." diye uyardı²⁴. Kardeşi Abbas'ın ikazlarına kulak asmayan Yezid'in durumunu, Ermeniyye'de bulunan Mervan b. Muhammed haber alınca, hemen Emevîlerin ileri gelenlerinden Said b. Abdülmelik b. Mervan'a mektup yazdı. Mektubunda "Allah, her ev için kendisinin dayanacağı direkler ortaya koymuştur. Sen de Allah'a hamd olsun ki, ailenin (Mervânîlerin) direğisin. Bazı beyinsizlerin (Yezid b. Velid ve avânesi) kötü işlere kalkıştıkları haberi bana ulaşmış bulunuyor. Eğer onlar böyle bir kapıyı aralarlarsa, kendilerinden pek çok insanın kanının akmasına neden olacak olan bu kapı, bir daha kapanmayacaktır..Sen onlara benden daha yakınsın. Onları tehdit et ve bu işten vazgeçir. Umulur ki Allah, onları böylesi bir işe tevessülden uzaklaştırır.." şeklinde önemli bir uyarı mektubu gönderdi²⁵.

Mervan'ın kendisine gönderdiği bu mektubu Said b. Abdülmelik, Abbas b. Velid'e gönderdi. Abbas, Yezid'i bir kez daha ikaz etti ve böyle yapması halinde ellerindeki devlet nimetlerinin yok olabileceği hatırlatmasında bulundu²⁶. Gerçekten Abbas'ın bu önemli ikazı, çok yerinde bir ikazdır. Çünkü bundan sonra artık devlet çöküş sürecine hızlı bir şekilde girmiştir.

Yezid b. Velid'in kardeşi Bişr b. Velid de Yezid gibi düşünüyordu. Abbas b. Velid'e gelerek Velid'in iktidardan uzaklaştırılmasını ve Yezid'in tahta geçirilmesini söyledi. Buna gerekçe olarak ise, Velid'in, oyun, eğlence ve içkiye düşkün olmasını, yani bir anlamda onun kötü yaşantısını gerekçe gösteriyordu²⁷. Ancak Abbas, ona karşı da kardeşi Yezid'e takındığı tavrı sergiledi. Fakat bir kere iktidar ve asabiyet hırsı gözlerini bürümüştü. Bu yüzden ikazlara aldırmaksızın Velid'i hal' etme ve öldürme eylemini tatbikata dökmeye başladılar. Abbas, kardeşlerinin liderliğindeki Mervânîlerin kararlılığını görünce "Anlaşılan Allah, artık sizin helak olmanıza müsaade etmiştir" diyerek endişesini dile getirdi²⁸.

Yezid, halktan gizlice bey'at aldıktan sonra bir gece Şam'a doğru yürüdü. Mizze halkından da kendisine bey'at alan Yezid, Şam'da Sâbit b. Süleyman b. Sa'd'ın evinde kaldı. Velid'in Şam valisi olarak o esnada Abdülmelik b. Muhammed b. el-Haccâc bulunuyordu. Abdülmelik, bütün bu olanların akabinde Şam'dan ayrıldı²⁹. Yezid, taraftarları ile birlikte 127/744 yılında gece vakti Şam'ın Ferâdis kapısı önünde toplandı.

²² Belâzürî, IX, 169; İbnü'l-Esir, V, 283; İbn Haldun, III, 133; Vekil, I, 586.

²³ Belâzürî, IX, 169; Taberi, VII, 237; İbnü'l-Esir, V, 283.

²⁴ Belâzürî, IX, 169; İbnü'l-Esir, V, 283.

²⁵ Belâzürî, IX, 170-171; Taberi, VII, 237-239; İbnü'l-Esir, V, 284.

²⁶ Belâzürî, IX, 171.

²⁷ Belâzürî, IX, 174.

²⁸ Belâzürî, IX, 171; İbnü'l-Esir, V, 284.

²⁹ Taberi, VII, 241-242.

Ardından planlı bir şekilde şehre girdi³⁰. Şam'a girdikten sonra, Velid'in resmi görevlilerini birer birer yakaladı. Bunlar arasında Şam'dan kaçan Abdülmelik b. Muhammed de bulunuyordu³¹.

Yezid'e bey'at edenlerin çoğunluğunu, Kaderiyye oluşturuyordu. Şam ve diğer bölge halklarından Velid'in yaşantısından hoşlanmayan, onun oyun, eğlence ve içkiye olan düşkünlüğünden dolayı nefret eden halk, Yezid'e bey'at etmişti. Yezid, Şam'ı ele geçirdiğinde beytülmalden halka bolca dağıttı. Ardından Abdülaziz b. el-Haccâc, Mansûr b. Cumhûr, Ya'kub b. Abdurrahman b. el-Kelbî ve el-Humeyd b. Habib el-Lahmî'yi, el-Buhrâ'da bulunan Velid üzerine gönderdi. ³². Bu arada Velid, Abdülaziz'e haber göndererek kendisine katılması halinde 1500 dinar ile birlikte Hıms valiliğini vermeyi teklif ettiyse de, Abdülaziz bu teklifi reddetti³³. Velid, Yezid'in çoğunu parayla satın aldığı büyük bir ordunun üzerine geldiğini öğrenince, yanında bulunanlarla istişare yaptı. Velid, yakınlarının Hıms veya Tedmür'e yakın bir kaleye sığınma teklifini reddederek üzerine gelen orduyla savaşmaya karar verdi³⁴. Ancak savaş başladıktan kısa bir süre sonra Velid'in yanından insanlar ayrılarak Abdülaziz'in yanına geçtiler. Yanında ailesinin dışında hiç kimsenin kalmadığını gören Velid, saraya girdi ve kapıyı kapattı. Bu arada Velid, karşı taraftan ehil birisi ile görüşmek istediğini belirtti. Bunun üzerine Yezid b. Anbese ile konuşan halife Velid, adeta ona dert yandı. Kendilerine bol miktarda para dağıttığını belirtti. Ancak İbn Anbese, kendilerinin böyle bir harekete girişme amaçlarının sadece halife Velid'in Allah'ın emirlerini çiğnemesi gibi buna benzer bir takım dînî endişelerden kaynaklandığını, şahsî bir proplemlerinin olmadığını ifade etti³⁵. Fakat biz, Yezid'in adamlarının, daha doğrusu Yemenîlerin, bu tür iddialarında pek de samimi olmadıklarını düşünmekteyiz. Bunun ardında yatan gerçeğin, kabile asabiyeti yani Kaysîlerden intikam alma isteğinin olduğu kanaatindeyiz.

Velid, karşı taraf ile bir anlaşma sağlayamayınca odasına çekildi ve mushafı eline aldı. Burada kendisinin durumunu, halife Osman'ın durumuna benzettiği söylenmektedir³⁶. Kısa bir süre sonra da Velid, pek çok kılıç darbesiyle öldürüldü³⁷. 8 ay ya da 1 yıl kadar³⁸ iktidarda kaldıktan sonra 126/743 yılının Cemâziyel-Âhir ayında öldürülen Velid³⁹, Emevî tarihinde yine Emevîler tarafından, görevi başında öldürülen ilk ve tek Emevî halifesi olmuştur. Öldürülen Velid'in başı, vücudundan ayrılarak Yezid'e gönderildi. Yezid, Velid'in başını görünce hemen beraberindekilerle birlikte secdeye gitti⁴⁰. Yezid, Velid'in başının asılmasını emrettiğinde Yezid b. Ferve ona: "Bir Hâricî'nin başı asılabilir, ancak bu amca oğlun ve halifelerden bir halifedir. Böyle yapman

³⁰ Belâzürî, IX, 173-174. Planın tafsilatı hakkında geniş bilgi için bkz. Taberi, VII, 239 vd; İbnü'l-Esir, V, 285; İbn Haldun, III, 129.

³¹ Belâzürî, IX, 173.

³² Belâzürî, IX, 174-175; Vekil, I, 586.

³³ İbn Haldun, III, 130; Vekil, I, 586.

³⁴ Taberi, VII, 243; İbn Haldun, III, 134.

³⁵ İbnü'l-Esir, V, 287; İbn Haldun, III, 130.

³⁶ Taberi, VII, 246; İbnü'l-Esir, V, 288; İbn Haldun, III, 130.

³⁷ Belâzürî, IX, 178; İbnü'l-Esir, V, 288; en-Nüveyrî, XXI, 473-487.

³⁸ Belâzürî, IX, 185; İbnü'l-Esir, V, 288.

³⁹ Öldürülmesi hakkında geniş bilgi için bkz. Belâzürî, IX, 185 vd; Taberi, VII, 243-252; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, thk. Abdullah Ali Mehennâ Beyrut 1995, VII, 5-97; İbnü'l-Esir, V, 280-289; İbn Kesir, X, 11-13.

⁴⁰ Belâzürî, IX, 180; İbnü'l-Esir, V, 288.

halinde ailen sana kızar ve asabiyet duyguları artar" diyerek önemli bir gerçeği hatırlatıyordu. Fakat Yezid, bütün bunlara kulak asmayıp Velid'in başının Şam şehirlerinde dolaştırılmasını emretti⁴¹.

Velid'in öldürülmesinde görüldüğü gibi Mervânîlerin yaklaşımı iki kısma ayrılmıştır: Bunlardan Hişam ve Velid b. Abdülmelik'in çocukları, intikam almak amacıyla Velid b. Yezid'e karşı çıkarlarken, Mervan b. Muhammed ve Abbas b. Velid gibileri de halife Velid'e destek vermişlerdir. Emevîlerin diğer kolu ve Emevî Devleti'nin bizzat kurucuları olan Süfyânîler de, Velid'in yanında yer almışlardır. Çünkü Velid b. Yezid, onlara neseb yönünden akraba idi. Anne tarafından Velid'in dedesi, Yezid b. Muaviye idi. Yezid b. Abdülmelik'in annesi, Âtike bnt. Yezid idi⁴². Süfyânîlerin lideri olan Ebu Muhammed es-Süfyânî olarak bilinen Ziyad b. Abdullah b. Yezid de, tıpkı Mervan b. Muhammed ve Abbas b. Velid gibi düşünüyordu⁴³

Gerçekten Velid b. Yezid'in öldürülmesi, tehlikenin boyutunu idrak eden herkes için Emevî Devleti'nin sonu demektir. Bu olay, özellikle Emevî ailesi arasındaki bölünmeyi, kabile asabiyetinin de etkisiyle daha da hızlandırmıştır. Bölünme, başta Şam olmak üzere Horasan ve Mağrib'te de devam etmiştir. Bu da, Abbâsî ihtilal hareketi olmak üzere diğer muhalefet hareketlerinin işini kolaylaştırmıştır⁴⁴.

3-Yezid b. Velid Dönemi İsyanları

126/743 yılında Yezid b. Velid, amca oğlu Velid b. Yezid'i öldürdükten sonra iktidara geçti. Ancak onun dönemi, daha başlangıcından itibaren fitne ve isyanlarla çalkalandı. Dönemindeki isyanları iki kısımda inceleyebiliriz: Bunlardan birincisi, Velid b. Yezid'in öldürülmesine karşı çıkan Emevî ailesinin liderlik ettiği grubun isyanı, ikincisi ise, vilayetlerde görevlilerin yerlerinin değiştirilmesi sonucu meydana gelen isyanlardır. Emevî isyanlarının dışında özellikle Horasan bölgesinde meydana gelen Mürcîî Hâris b. Süreyc isyanı da yine Yezid b. Velid dönemi isyanları arasında yer almaktadır. Şimdi bunlardan en başta Ümeyye oğullarının isyanlarını inceleyelim:

a-Hıms Halkının İsyanı

Mervan b. Abdullah b. Abdülmelik, Velid'in Hıms valisiydi. Aynı zamanda Mervan oğullarının ileri gelenlerindendi. Velid'in öldürüldüğü haberi, Hıms halkına ulaştığı zaman bölge halkı, şehrin kapılarını kapatıp ağıtlar yaktılar. Ardından Velid'in öldürülmesine katıldığı iddiasıyla isyanlarını Abbas b. Velid'in evine saldırmaya başladılar⁴⁵. Bilindiği gibi Abbas b. Velid, aslında Yezid'e karşı Velid'in yanında yer almıştı. Ne var ki, sonuçta baskı ve bir takım entrikalarla Yezid b. Velid'in yanında yer alan ve komutanlarından olan Abdülaziz

⁴¹ Belâzürî, IX, 181; İbnü'l-Esir, V, 288; İbn Haldun, III, 131.

⁴² Belâzürî, IX, 175; Taberi, VII, 248-249.

⁴³ Taberi, VII, 251.

⁴⁴ Riyad İsa, s. 142; H.Kennedy, *The Prophet and The Age of The Caliphates, The Islamic Near East from the Sixth to The Eleventh Century*, New York 1986, s. 113.

⁴⁵ Taberi, VII, 263; İbn Kesir, X, 13; en-Nuveyrî, XXI, 489. Abbas b. Velid, Yezid'in kardeşi olmasına rağmen, kardeşinin halife Velid'e karşı girişeceği hareketi tasvip etmemiş, hatta onu azarlamış ve tehdit etmişti. Velid'in öldürülmesi olayında da Velid'i desteklemişti. İbnü'l-Verdî, *Tarih*, Beyrut 1996, I, 280; M. Şakir, *Târihu'l-İslam*, Beyrut 1991, IV, 290.

b. el-Haccâc b. Abdülmelik'e katılmak zorunda kalmıştı. Abdülaziz ise, Velid'in öldürülmesi için gönderilmişti. Hims halkı, Abbas'ın çocuklarını ele geçirerek hapsedtiler. Abbas, kendisini Yezid'in yanına atmakla kurtardı⁴⁶. Ardından Hims halkı, Hims'a yakın civar bölge halklarıyla Yezid'e karşı ayaklanma için yazıştılar. Onlar da Hims halkının bu isteklerine olumlu karşılık verdiler⁴⁷. Hims halkı, ayrıca aralarında asla Yezid'e bey'at etmeme konusunda da sözleştiler. İtaatlerinin ancak maktül halife Velid'in iki oğlunun (Osman ve el-Hakem b. Velid) veliaht atanması halinde olabileceğini belirttiler⁴⁸. Hims halkı bunun dışında iktidara karşı çıkışlarında önemli sayılabilecek bir sıkıntıyı da dile getirdiler: O da, Yezid'e, kendilerine ve çocuklarına mahrum kılınan haklarını vermeleri halinde itaatte bulunacaklarını ifade etmeleri idi⁴⁹. Öyle zannediyoruz ki, Yezid'e karşı çıkışlarının ardında yatan neden, asabiyet çekişmesi yüzünden bir takım siyâsî ve ekonomik ranttan mahrum edilmeleri idi.

Hims halkı, başlarına emir olarak Muaviye b. Yezid b. Husayn'ı getirdiler. Muaviye hemen Velid'in Hims valisi olan Mervan b. Abdullah'a durumu bildirerek kendilerine katılmalarını istedi. Aksi halde onun da cezalandırılması gerekiyordu. Bunu bildiği için Mervan b. Abdullah, Hims halkının isteklerine boyun eğdi⁵⁰.

Hims halkının durumunu Yezid b. Velid öğrendiğinde Ya'kub b. Hânî başkanlığında bir heyeti elçi olarak gönderdi. Yezid, Hims halkından, kendisine bey'at etmelerini değil de, durumun şûrâya havale edilmesini istiyordu. Ancak Amr b. Kays es-Sekûnî, Velid'in oğlu el-Hakem'i veliaht ataması halinde olayın kapanabileceğini belirtti. Heyetten Ya'kub b. Umeyr, Amr'ın sakalından tutarak, onun bu isteğini sert bir şekilde reddetti. Bunun üzerine Hims halkı, Yezid'in gönderdiği elçileri şehirden kovdu⁵¹. Hims halkının yanında yer alanlar arasında Emevî Devleti'nin kurucuları olmalarına rağmen, özellikle Câbiye toplantısı ile iktidarı kaybeden Süfyânîlerin lideri Ebu Muhammed es-Süfyânî de bulunuyordu⁵².

Yezid, Hims halkının kendi heyetine karşı böylesi bir tavır sergilemesinden sonra bu sefer onların üzerine kardeşi Mesrûr b. Velid ve Velid b. Ravh komutasında kalabalık bir ordu gönderdi. Bu ordunun çoğunluğu, Benû Âmir kabilesindendi⁵³.

Yezid, bu olayın arkasından Velid b. Yezid tarafından sürgün edilen ve bir takım sıkıntılarla karşılaşan Süleyman b. Hişam'ı kabul etti ve ona ikramda bulundu. Velid tarafından alınan mallarını kendisine iade etti. Ardından Süleyman'ı, Mesrûr'un komutasında gönderdiği ordunun peşinden gönderdi. Ayrıca Mesrûr ve Velid b. Ravh'dan, Süleyman'ı ordunun başına geçirmelerini ve ona itaat etmelerini istedi⁵⁴.

Hims halkı, kendilerine taktik veren Mervan b. Abdullah'ın bir Kaderî olduğunu ve gerçekte kendilerinden olmadığını iddia ederek üzerine saldırdılar ve onu öldürdüler. Aslında Mervan b. Abdullah, gerçekten onlara nasihat etmekteydi ve savaştan galip çıkmaları için tavsiyelerde bulunuyordu. Onun bir Kaderî

⁴⁶ Taberi, VII, 263; İbn Kesir, X, 13.

⁴⁷ Taberi, VII, 262; İbnü'l-Esir, V, 293; İbn Kesir, X, 13.

⁴⁸ Taberi, VII, 263; İbn Kesir, X, 13.

⁴⁹ Taberi, VII, 263.

⁵⁰ Taberi, VII, 263; İbnü'l-Esir, V, 293; en-Nuveyrî, XXI, 489.

⁵¹ Taberi, VII, 263; İbnü'l-Esir, V, 293; İbn Kesir, X, 13; Hudarî, s. 548; Necde Hammâş, *eş-Şam fi Sadri'l-İslam*, Beyrut 1987, s. 189.

⁵² Taberi, VII, 263.

⁵³ Taberi, VII, 263; Vekil, I, 591.

⁵⁴ Taberi, VII, 263.

olduğunu iddia eden es-Semt b. Sâbit idi. es-Semt'in gerçek niyeti ise, Hims halkının emiri konumunda olan Muaviye b. Yezid b. Husayn es-Sekûnî'ye muhalefet etmekte. Hımşlılar, Mervan b. Abdullah'ın öldürülmesinden sonra başlarına Süfyânîlerin lideri Ebu Muhammed es-Süfyânî'yi geçirdiler⁵⁵. Süleyman b. Hişam ile Hımşlılar, Şam'a 14 km uzaklıkta bulunan Süleymaniye'de karşılaştılar⁵⁶.

Yezid, Hıms halkı üzerine önce Süleyman b. Hişam komutasında bir ordu gönderdi. Ardından Abdülaziz b. el-Haccâc ve Hişam b. Mas'ad komutasında yaklaşık 5.000 civarında takviye güç gönderdi. Sonuçta Hıms halkı yenildi⁵⁷. Ebu Muhammed es-Süfyânî de yakalanarak, Velid'in iki oğlunun bulunduğu cezaevine konuldu. Hıms halkı ve Şam halkı Yezid b. Velid'e bey'at ettirildi. Yezid, ardından Şam ve Hıms halkına atıyyelerini verdi. Ayrıca Muaviye b. Yezid b. Husayn ve es-Semt b. Sâbit'in de aralarında bulunduğu Şam'ın ileri gelenlerini mükaafatlandırdı. Bu anlamda Muaviye b. Yezid b. Husayn'ı Hıms valiliğine atadı⁵⁸. Yezid, Hıms isyanını bu şekilde bastırdıktan sonra Ürdün ve Filistin halkının isyanlarını bastırmak için harekete geçti.

b-Ürdün ve Filistin Halkının İsyanı

Yezid'in iktidara geçmesi ile Hıms halkından sonra Ürdün ve Filistin halkı da ayaklandı. Süleyman b. Abdülmelik'in çocukları, Filistin'de ikamet ediyorlardı. Velid'in öldürüldüğü haberinin ardından Filistin'de bulunan Yemenîlerin lideri konumunda olan Said b. Ravh b. Zinba', Yezid b. Süleyman'a haber göndererek halife Velid'in öldürüldüğünü ve yanlarına gelmesi halinde başlarına emir olarak tayin edeceklerini belirtti. Yezid b. Süleyman'ın bu teklifi kabul etmesiyle Filistin halkı ona bey'at etti⁵⁹. Ayrıca Said b. Ravh, Yemenîleri de etrafında topladı. Diğer taraftan Filistin valisi Said b. Abdülmelik'e de haber göndererek başlarına kendilerinin razı oldukları birisini geçireceklerini, bu yüzden bölgeyi terketmesini istedi. Sonra da Yezid b. Velid'e karşı ayaklanmayı başlattılar⁶⁰.

Filistin halkının isyanını haber alan Ürdün halkı da, başlarına Muhammed b. Abdülmelik'i geçirerek Yezid'e karşı ayaklandılar. Yezid b. Velid, onlara karşı Süleyman b. Hişam komutasında Şam ve Hıms halkından oluşan büyük bir ordu gönderdi⁶¹. Yezid'in, Süleyman b. Hişam komutasında gönderdiği ordu, Filistin ve Ürdün halkının Yezid'e bey'atleri ile sonuçlandı. Ardından Yezid b. Velid, kardeşi İbrahim b. Velid'i Ürdün, Zıbân b. Ravh'ı Filistin, Mesrûr b. Velid'i Kınnesrin ve Muaviye b. Yezid b. Husayn'ı da Hıms valiliğine atadı⁶². Bu iki şehirden başka Yemâme halkı da Yezid'e karşı ayaklandılar. Fakat sonuçta Yezid, onların isyanını da bastırmayı başardı⁶³.

4-Yezid'in Halife Oluşu Ve Halka Yaptığı Konuşma

⁵⁵ Taberi, VII, 264; İbnü'l-Esir, V, 293; İbn Kesir, X, 13; İbn Haldun, III, 131.

⁵⁶ Taberi, VII, 264; İbnü'l-Esir, V, 293; İbn Kesir, X, 14; İbn Haldun, III, 131.

⁵⁷ Savaş hakkında geniş bilgi için bkz. Taberi, VII, 264-265; en-Nuveyrî, XXI, 489-490; Vekil, I, 591-592.

⁵⁸ Taberi, VII, 266; İbnü'l-Esir, V, 294; İbn Kesir, X, 14; İbn Haldun, III, 132.

⁵⁹ Taberi, VII, 266; İbnü'l-Esir, V, 294; İbn Kesir, X, 14.

⁶⁰ Taberi, VII, 266; en-Nuveyrî, XXI, 491.

⁶¹ Taberi, VII, 266; İbn Kesir, X, 14; M. Şakir, IV, 290. İbn Haldun ordunun sayısını 80.000 olarak verirken (İbn Haldun, III, 132) İbnü'l-Esir 84.000 olarak vermektedir. İbnü'l-Esir, V, 294.

⁶² Taberi, VII, 268; İbnü'l-Esir, V, 295; İbn Haldun, III, 132; Vekil, I, 592.

⁶³ İbn Haldun, III, 133.

Yezid, bölgedeki isyanları bastırıp ta iktidara geçtikten sonra halka hitaben bir konuşma yaptı. Konuşmasına hamd ü senâ ile başladı. Ardından neden böyle bir harekete, yani Velid'i öldürme eylemine giriştiğini açıkladı. Onun beyanına göre, Velid'i öldürmek için başlattığı hareketin gerçek nedeni, ne dünyalık için, ne de hırs ve intikam içindi, sadece Allah'ın dini içindi. Çünkü Allah'ın emir ve yasaklarının çiğnendiği bir ortam meydana gelmişti. Yezid, konuşmasının devamında gereksiz olarak bina yapmayacağını, saraylar inşa etmeyeceğini, ne kendilerinin ne de karılarının kötü yollara sapmamalarını sağlamak için askerlik mükelleflerini gereğinden fazla savaş yerlerinde tutmayacağını, gayrı müslim arazi sahiplerine ümitsizlik ve perişanlıkla evlerini ve arazilerini terketmemeleri için ağır yükler yüklemeyeceğini, kapısının herkese açık olacağını, zayıfın hakkını koruyacağını ve herkese düzenli olarak maaşlarının verileceğini belirtti. Ardından da kendisinin yanlış bir hareket yapması halinde önce ikaz etmelerini, eğer hatasını kabul ederse kendilerinin de itaat etmelerini, aksi halde hal' edebileceklerini ve kendisinin yerine daha iyi birini getirdikleri durumda da ona bey'at edenin, ilk kendisinin olacağını belirtti⁶⁴. Yezid bu konuşmasında, kanalların açılması, ekilen topraklar üzerinde kalelerin inşâ edilmemesi, ziraatçıların topraklarını terketmeye iten yükler altında bırakılmaması konusunda birtakım sözler vermiştir. Bu da, Emevî Devleti'nin, halka, özellikle de Mevâlîye karşı sert bir politika izlediklerini ortaya koymaktadır. Kezâ malın önce aynı bölgede dağıtılması konusunda verdiği güvence de, özellikle Mevâlîden alınan vergilerin, Araplara verildiğini göstermektedir. Emevîlerin, halka uyguladıkları sınır bölgelerinde nöbet tutturma da, başka bir sindirme politikasıdır. Bilindiği gibi, Mevâlîden müslüman olmalarına rağmen cizye alınmış ve yine Mevâlî köylerine geri gönderilmişti. Yezid'in bu konuşması, çözülmekte olan bir topluma yeniden bir çeki düzen verme arzusundan başka bir şey değildir. Daha sonra insanları tekrar bey'ate çağırarak halktan kendisi için bey'at aldı. Mu'tezile, Yezid'i bu konuşmasından hareketle, imametini tanıdıklarını imamlar arasında saymışlardır. Onlara göre Yezid, imamete ehil birisiydi. Hatta onu değerlendirirken Ömer b. Abdülaziz'den daha üstün görmekteydiler. Ömer'in hilafete verâsetle geldiğini, Yezid'in ise, seçimle iş başına geldiğini belirtirler⁶⁵. Ancak Mu'tezile'nin bu görüşüne katılmamız mümkün değildir. Çünkü Yezid, seçimle değil, ihtilalle iktidara gelmiştir. Üstelik kendisine Yemenîler bey'at ederlerken, Kaysîler önce bey'at etmemişler, daha sonra zorla bey'at ettirilmişlerdir.

⁶⁴ Yezid'in konuşması şu şekildedir: "Ey İnsanlar! Ben kendi çıkarım, dünya sevgisi ve saltanat arzusu uğruna ortaya çıkmadım. Fakat, hidayet esasları yıkılıp, takva ehlinin nuru söndürülüp, bütün haramları helal sayan ve her bid'ati işleyen inatçı zorbanın (Velid b. Yezid'i kastediyor) ortaya çıkışından dolayı, Allah ve dini adına öfke duyarak, Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün Sünneti'ne çağırarak için ortaya çıktım. Ben, size karşı bir taş koymama (yani bina yapmama), bir nehri akıtmama (yani su kanalları inşa etmeme), mal biriktirmeme, onu eşine veya oğluna verme, bu malı, yoksulluğunu ve ihtiyacını giderinceye kadar bir bölgeden diğerine nakletmemeye söz veriyorum. Kapımı kimseye kapamıyorum ki, güçünüz zayıfı ezmesin. Cizye mükelleflerinize onları bölgelerinden uzaklaştıracak ve nesillerini kesecek şekilde vergi yüklemiyorum. Maaşlarınızı her yıl vereceğim, erzak yardımını her ay yapacağım ki, Müslümanlar arasında geçim rahat olsun. Şayet bunları yerine getirirsem, sizin de bana itaat, yardım ve destek borcunuz var. Eğer yerine getiremezsem, beni görevden almaya hakkınız vardır. Ancak önce tevbeye davet ederseniz, tevbe edersem bunu kabul edersiniz. Şayet benden daha faziletli ve iyi birisini görür veya bilerseniz, o da aynen benim size verdiğimi verir de ona bey'at ederseniz, ben de ona ilk bey'at edenlerden olurum. İnsanlar! Yararıya isyan konusunda itaat yoktur. Ben bunu söylüyor, kendim ve sizin için Allah'tan af diliyorum". İbn Kuteybe, *Uyünü'l-Ahbâr*, II, 248; Belâzürî, IX, 191-192; Taberi, VII, 268-269; el-Ezdî, *Târihu'l-Mavsil*, s. 57; İbnü'l-Esir, V, 291-292; İbn Kesir, X, 13; en-Nuveyrî, XXI, 488; Atvan, *eş-Şurâ fi'd-Devleti'l-Ümeviyye*, Beyrut 1990, s. 309-311; Nevin A. Mustafa, *İslam Siyâsi Düşüncesinde Muhalefet*, çev. Vecdi Akyüz, İstanbul 1990, s. 299-300; M. Mahir Hamâde, *Dirâsetün Vesakıyyetün li't-Tarihi'l-İslâmiyyi ve Masâdirihi min Ahdi Benî Ümeyye hatte'l-Fethi'l-Osmânî li Suriye ve Misr*, Beyrut 1988, s. 71.

⁶⁵ Muhammed Ammârâ, *el-İslam ve Felsefetü'l-Hüküm*, Beyrut 1979, s. 681.

Yezid'in halife olduğu sırada okuduğu bu hutbe, o dönemde var olan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunların türünü göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bu hutbeye, o dönemin aydınlanma hareketinin siyasi ve sosyal programı olarak bakılabilir. Yezid'in bu konuşması, adeta Hulefâ-i Râşidîn halifelerinin ve Emevî halifelerinden Ömer b. Abdülaziz'in konuşmalarını hatırlatmaktadır. Zaten kendisi de, Ömer b. Abdülaziz'i örnek aldığı söylemektedir⁶⁶. Ancak Yezid'in konuşmalarının, uygulamasıyla uyuşmadığını görmekteyiz. Yezid, kendisini iktidara taşıyan ihtilalci Yemenîlerin tarafını tutmak zorunda kalmış⁶⁷ ve onlara olan diyet borcunu ödemiştir. Bu siyasetiyle de, tarafgir davranmama konusunda verdiği söze uymamıştır. Çünkü Irak valisi Kaysî Yusuf b. Ömer'i görevinden alarak, onun yerine Yemenî olan Mansûr b. Cumhûr'u; Velid'in Kuzey Afrika valisi Hanzale b. Safvân'ın yerine Abdurrahman b. Habîb'i; Basra valisi el-Kâsım b. Muhammed b. Kâsım'ın yerine Abdullah b. Abdullah b. Ümeyye'yi ve ondan sonra da Abdullah b. Ömer b. Abdülaziz'i atamasıyla⁶⁸ bunu fiiliyata dökmüştür. Bütün bu atamalarda kriterin, kabile asabiyeti ve çıkar ilişkisi olduğu gözlemlenmektedir.

5-Yezid'in Mansûr'u Irak'a Vali Tayini Ve Azli

Yezid iktidara geçtiğinde (126/743) ilk iş olarak Velid'in görevlilerini yerlerinden uzaklaştırmakla işe başladı. Bunun yerine kendi adamlarını görevlere getirdi. Bu meyanda Yezid, Velid'in Irak valisi olan Yusuf b. Ömer'i görevinden alarak onun yerine gözünü budaktan esirgemeyecek derecede bir Yemenî mutaassıbı olan⁶⁹ Mansûr b. Cumhûr'u atadı⁷⁰. Bunun üzerine Velid b. Yezid öldürüldüğünde el-Bahrâe'de bulunan Mansûr b. Cumhûr Irak üzerine yürüdü. Yusuf b. Ömer, Mansûr'un Irak'a gelişini öğrendiğinde bölgeyi terketti. Mansûr, önce el-Hîre'ye geldi ve burada beytülmalı ele geçirdi. Halka maaşlarını dağıttı. Vâsıt şehrine Hureys b. Ebi'l-Cehm'i, Basra'ya ise, Cerir b. Yezid'i vali olarak atadı⁷¹. Yusuf b. Ömer tarafından Sind ve Sicistan'a vali olarak atanan Ömer b. Muhammed b. Kasım'ı da görevinden alarak onun yerine Yemenî olan Muhammed b. Gâzân'ı getirdi. Ömer b. Muhammed, bunu öğrenince yeni vali tarafından öldürülmeye tercih ederek hayatına son verdi⁷². Sonuçta bütün Irak, Yezid b. Velid'e bey'at etmiş oldu.

⁶⁶ İbnü'l-Cevzî, VII, 251; Yusuf el-Işş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dımaşk, s. 304; Muhammed Sühey1 Takkûş, *Tarihu'd-Devletil-Ümeviyye*, Beyrut 1996, s. 169; G.R. Hawting, *The First Dynsty of Islam, The Umayyad Caliphate A.D. 661-750*, Southern III, Üniversty Press, Carbondole, ty., s. 94; J.Wellhausen, *Arap Devleti ve Sükutu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1983, s. 173.

⁶⁷ İsmail Yiğit, "Emeviler", *D.İ.A.*, İstanbul 1994, XI, 94.

⁶⁸ Halife b. Hayyât, *Târih*, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, Riyad 1985, s. 370.

⁶⁹ İbnü'l-Verdî, I, 280; Riyad İsa, s. 158-159; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Komisyon, İstanbul 1989, I, 428; Wellhausen, s. 174.

⁷⁰ Taberi, VII, 270 vd; İbnü'l-Esir, V, 295-296; İbn Kesir, X, 15-16; İbn Haldun, III, 132. İbn Kesir, Yezid'in Mansûr'u vali olarak atamasına gerekçe olarak onun şecaatını ve harp teknik bilgisine sahip olmasını göstermektedir. İbn Kesir, X, 16. Mansûr'un bu özellikleri olabilir, ancak bunda kabile asabiyetinin daha ağırlıklı olduğunu düşünmekteyiz. Üstelik Mansûr'ı vali olarak atamasına karşı çıkanlara, kendisinin iktidara gelmesinde Mansûr'un büyük yararlarının olduğunu söylediği de bilinmektedir.

⁷¹ Taberi, VII, 270.

⁷² Riyad İsa, s. 159-160.

Mansûr da Yezid'i destekleyen Gaylanîlerle birlikte idi. Velid'in öldürülmesine iştirak etmişti. Yezid, onu Irak'a vali olarak atadığında, ondan itidalli davranmasını istedi. Bu arada Yezid'e, Mansûr'u Irak'a vali atamasından dolayı bizzat kendi taraftarlarından bazı serzenişlerde bulunuldu⁷³.

Mansûr'un Irak valisi olduğunda yaptığı ilk iş, Velid'in Irak valisi Yusuf b. Ömer'i hapsedmek oldu⁷⁴. Mansûr'un Irak'a vali olarak atanmasından sonra Yusuf b. Ömer, Belkâ'ya kaçmıştı⁷⁵. Yezid, onun kaçtığını öğrenince, komutanlarından Muhammed b. Said el-Kelbî'yi, Yusuf'u yakalaması için gönderdi. Yusuf, burada kadın elbisesi giyerek kadınları ve kızlarının arasında bulunmasına rağmen sonuçta yakalandı ve Velid'in iki oğlu Osman ve el-Hakem ile birlikte hapse atıldı. Yusuf'un hapis hayatı, Yezid'in döneminde devam ettiği gibi, İbrahim b. Velid'in kısa süren döneminde de devam etti. Mervan b. Muhammed, İbrahim'i hal' edip, Şam'a girdiğinde İbrahim'in adamlarından olan ve babasını öldürdüğü için intikam peşinde olan Yezid b. Halid el-Kasrî tarafından hem Yusuf b. Ömer, hem de Velid'in iki oğlu öldürüldüler⁷⁶.

Yezid, Mansûr'u Irak'a vali olarak atadığında beraberinde Iraklılara hitaben yazılmış bir mektup verdi. Mektubunda özetle, Iraklılara, Velid'in öldürülme sebebinin mahiyetini açıklıyordu. Ayrıca Velid'in kötülüklerinden de bahsediyordu⁷⁷.

Mansûr b. Cumhûr, Irak'a vali olduktan kısa bir süre sonra Irak bölgesine hakim oldu. Ancak Irak'a bağlı Horasan valiliğini ele geçirme konusunda bir takım sıkıntılarla karşılaştı. Hişam tarafından 120/737 yılında Esed b. Abdullah'ın ölümünden sonra Horasan valiliğine getirilen ve Velid dönemi de dahil Emevîlerin son valisi olan Kaysî Nasr b. Seyyar, görevini Mansûr'a teslim etmedi⁷⁸. Aslında Nasr b. Seyyar'ın Horasan valiliği görevinde Velid'in son anlarında bir problem yaşanmıştı. Velid'in Irak valisi Yusuf b. Ömer, Horasan valisi Nasr'a halifenin talimatı gereğince haber göndererek beraberindeki hediyelerle birlikte Velid b. Yezid'e gelmesini emretmişti. Ancak Nasr, Horasan'dan emir gereği yola çıkmış, ama diğer taraftan da yürüyüşünü yavaşlatmıştı⁷⁹. Ardından Velid'in öldürülüp yerine Yezid b. Velid'in geçtiği, Yusuf b. Ömer'in Iraktan kaçtığı, Irak'a onun yerine Mansûr b. Cumhûr'un atandığı, onun da Horasan'a kardeşi Manzûr b. Cumhûr'u vali olarak atadığı⁸⁰ haberini öğrenince Nasr, Horasan'a geri döndü⁸¹.

Nasr, görevini Manzûr'a teslim etmediği gibi neredeyse bölgede bağımsızlığını ilan edecek konuma gelmiş⁸² ve kendi valilerini dahi atamıştı. Rebâa ve Yemenîleri valiliklere getirerek bölgede hem Kaysîlerin ,

⁷³ Taberi, VII, 270-271; İbnü'l-Esir, V, 295; İbn Kesir, X, 15; İbn Haldun, III, 132. Bir Kaderî olan Yezid b. Hucr el-Gassânî, Yezid'e Mansûr'u Irak'a vali olarak atamasından dolayı şaşkınlığını ve endişesini dile getirmiştir. Bkz. Taberi, VII, 271; Riyad İsa, s. 158.

⁷⁴ Belâzürî, IX, 193-194.

⁷⁵ Taberi, VII, 273; İbn Kesir, X, 15.

⁷⁶ Taberi, VII, 274; İbn Haldun, III, 132. Yusuf b. Ömer'in öldürülüşü hakkında geniş bilgi için bkz. Belâzürî, IX, 193-194; Taberi, VII, 274-275.

⁷⁷ Mektubun tam metni için bkz. Taberi, VII, 275-277.

⁷⁸ Muhammed Abdülhayy Muhammed Şa'ban, *Sadrü'l-İslam ve'd-Devletü'l-Ümeviyye*, Beyrut 1983, s. 178.

⁷⁹ Öyle görünüyor ki, Nasr'ın yürüyüşünü yavaşlatması, muhtemelen Yezid b. Velid komutasındaki ihtilalcilerin, Velid'i öldüreceklerini duyumsamış olmasından kaynaklanmaktadır.

⁸⁰ Taberi, VII, 277; Muhammed Abdülhayy, s. 178.

⁸¹ Taberi, VII, 277; İbnü'l-Esir, V, 297-298; İbn Kesir, X, 4; Vekil, I, 574-575.

⁸² Takkûş, s. 171.

hem de Yemenîlerin desteğini alarak tek otorite olmayı amaçlıyordu. Bu bağlamda Ya'kub b. Yahya'yı Toharistan, Mas'ad b. Abdullah el-Kelbî'yi Harezmi valiliklerine getirdi. Manzûr b. Cumhûr için de bölgeye gelmesi halinde onu cezalandıracağı tehdidinde bulundu⁸³. Nasr, daha da ileri giderek insanları kendisine bey'ate çağırdı ve onlar da Nasr'a bey'at ettiler⁸⁴. Bütün bunları yaparken Nasr, Velid'in getirmesini istediği hediyeleri halka dağıtarak onların gönüllerini almaya çalışıyordu⁸⁵. Sonuçta hükümet, çaresiz olarak bir Kaysî olan Nasr'ı vali olarak atamak zorunda kaldı⁸⁶.

Mansûr'un hem şahsiyeti, hem de asabiyette Yemenî tarafını tutması sonucu diğerlerine karşı uyguladığı sert siyaseti, başta halife Yezid olmak üzere çoğunluk tarafından hoş karşılanmadı. Bu yüzden Mansûr'un Irak valiliği uzun sürmedi⁸⁷. Aynı yılda (126/743) Yezid b. Velid, Mansûr b. Cumhûr'u görevinden azletti ve yerine Abdullah b. Ömer b. Abdülaziz'i getirdi⁸⁸. Atama sebebi olarak, halkın, Ömer b. Abdülaziz'in iyi yönetiminden memnun kalmaları ve bu yüzden Abdullah'ın atanmasını istemeleri gösterilmektedir⁸⁹. Yine Mansûr'un bölgede bir terör havası estirmiş olması da bunda bir etkidir. Aslında Yezid de, Mansûr'un sert bir siyaset izleyeceğini daha önceden biliyordu. Çünkü onu vali olarak gönderdiğinde kendisinden itidalli davranmasını istemişti⁹⁰.

Abdullah b. Ömer, önce Mansûr'un valilik görevini kendisine teslim etmemesinden endişe etti. Ancak beklenenin tam aksine oldu ve Mansûr herhangi bir problem çıkarmadan görevini yeni vali İbn Ömer'e teslim etti⁹¹. Ardından Mansûr, Şam'a gitti⁹². Yezid, aynı şekilde Medine valisi Yusuf b. Muhammed b. Yusuf'u görevinden alarak, yerine Abdülaziz b. Ömer b. Abdülaziz'i atadı⁹³.

6-Yezid Döneminde Horasan'daki Durum

126/743 yılında Horasan'da Yemenîlerle Kaysîler arasında Emevî devletinin yıkılışına kadar devam edecek olan asabiyet çekişmesi başgösterdi. Yemenîlerin lideri olan el-Kirmânî, Kaysîlerin ve devletin temsilcisi konumunda olan vali Nasr'a karşı muhalefet etti. Her iki grup ta kendi kabilesini etrafında topladı⁹⁴. Abdullah b. Ömer, Yezid tarafından Irak'a vali tayin edilince, Horasan valisi Nasr'a kendisini görevinde bıraktığına dair bir ahit yazdı. İbn Ömer'in, Kaysîlerin lideri Nasr'ın valiliğinin devamını onaylaması, Yemenîlerin lideri olan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî tarafından endişeyle karşılandı. el-Kirmânî, bu aşamadan sonra bölgedeki Yemenî-

⁸³ Taberi, VII, 278.

⁸⁴ Taberi, VII, 278.

⁸⁵ Taberi, VII, 278.

⁸⁶ İbn A'sem, *el-Fütûh*, Beyrut 1986, VIII, 335.

⁸⁷ Onun valiliği iki ay kadar sürmüştür. İbn Haldun, III, 132.

⁸⁸ Taberi, VII, 284; İbnü'l-Esir, V, 302; İbn Kesir, X, 16; Âkil, s. 344.

⁸⁹ Taberi, VII, 284; İbnü'l-Esir, V, 302; İbn Kesir, X, 16; İbn Haldun, III, 132-133; Âkil, s. 344; Muhammed Abdülhayy, s. 177.

⁹⁰ Taberi, VII, 270-271; en-Nuveyrî, XXI, 491.

⁹¹ Taberi, VII, 284; İbnü'l-Esir, V, 302; en-Nuveyrî, XXI, 496; İbn Haldun, III, 133. Buradaki İbn Ömer, sahabi olan İbn Ömer ile karıştırılmamalıdır.

⁹² Taberi, VII, 284; İbnü'l-Esir, V, 302; İbn Haldun, III, 133.

⁹³ İbn Kesir, X, 17. M. Şakir, IV, 291. Ancak Taberi, Abdülaziz b. Abdullah b. Amr'ı atadığını belirtir. Taberi, VII, 295.

⁹⁴ Taberi, VII, 285; İbnü'l-Esir, V, 302 vd; en-Nuveyrî, XXI, 496.

Kaysî çekişmesinin durumu daha da kötüleşireceğini belirtti⁹⁵. Kaysîler de el-Kirmânî'nin ortalığı karıştıracağını belirterek Nasr'dan onu yakalamanın ya da öldürmenin yollarını aramasını istediler⁹⁶.

Yemenîlerin lideri el-Kirmânî, kendisinin devlete karşı özellikle Mudarî bir iktidara karşı muhalefet etmesindeki amacın, Kaysîlerin tarafını tutan Yezid b. Abdülmelik tarafından öldürülen Yezid b. Mühelleb'in ve onun ailesinin intikamını almak olduğunu belirtti⁹⁷. Gerçekte el-Kirmânî'nin, Nasr'a karşı muhalefet etmesinin sebebi, Nasr'ın, el-Kirmânî'yi Yemenîlerin liderliğinden azletmek istemesi ve bu yöndeki mücadelesidir. Yoksa el-Kirmânî'nin Nasr ile olan ilişkisi, Horasan eski valisi Esed b. Abdullah döneminde oldukça iyi idi⁹⁸. Nasr ile el-Kirmânî arasındaki mücadele, Nasr'ın el-Kirmânî'yi hapsedmesine kadar uzadı. Nasr, el-Kirmânî'yi Kuhunduz şehrinde hapsedti. Hapsettikten sonra da Ezdîlerden el-Kirmânî hakkında endişe duymamalarını istedi ve ona herhangi bir kötülük yapmayacağı konusunda onlara temînât verdi⁹⁹. Hatta Nasr, el-Kirmânî'den emin olmaları için Ezdîlerin isteği üzerine Yezid en-Nahvî'yi müfettiş olarak gönderdi. el-Kirmânî, hapiste yaklaşık bir ay kadar kaldı¹⁰⁰. Daha sonra el-Kirmânî, Ezdîlerin kurdukları bir plan üzerine hapisten kaçmayı başardı¹⁰¹. Hapisten çıktıktan sonra Nasr ile el-Kirmânî arasında başlayan Yemenî-Kaysî çekişmesi, son Emevî halifesi Mervan b. Muhammed döneminde Nasr'ın, el-Kirmânî'yi öldürmesi ile daha da had safhaya ulaştı. el-Kirmânî'nin çocukları, babalarının intikamını almak için Emevî devletini ortadan kaldıran Abbâsî ihtilal hareketine katıldılar ve bir noktada Emevî Devleti'nin yıkılışında büyük bir rol üstlenmiş oldular.

Aynı yılda (126/743) Yezid b. Velid, Türklere sığınmış ve yaklaşık 12 yıldan beri onların topraklarında bulunmuş olan Hâris b. Süreyc'e eman vererek Horasan'a dönmesini sağladı. Irak valisi Abdullah b. Ömer'e mektup yazarak Hâris'den alınan malların ve çocuklarının iade edilmesini istedi. Bu olay, Nasr'ın, bölgede el-Kirmânî ile başlayan mücadelesinin akabinde gerçekleşmiştir. Çünkü Nasr, el-Kirmânî ile mücadele halindeyken, Hâris'in Türk bölgelerinden yapacağı saldırılardan korkuyordu. Yani iki düşman arasında kalmak istemiyordu. Bu yüzden halife Yezid de en azından Hâris'i kendi yanlarına çekmeleri halinde hem ondan emin olacak, hem de ikisi birlikte el-Kirmânî'ye karşı mücadele edebilme imkanı bulacaktı. Bütün bunları hesaba katan Yezid, Mukâtil b. Hayyân en-Nebâtî'yi, Sa'lebe b. Safvân'ı ve Enes b. Becâle gibi bir kaç kişiyi Hâris b. Süreyc'e gönderdi¹⁰². Hâris de bunun üzerine Yezid'in emanını kabul ederek tekrar bölgeye döndü¹⁰³. Nasr, halifenin verdiği emanı kesinlikle kötüye kullanmadığı gibi, tam aksine Hâris'in ailesini serbest bıraktı, ona yüksek oranda maaş bağladı. Hâris'in bunları kabul etmemesi üzerine Nasr herhangi bir yerin valiliğini teklif

⁹⁵ Taberi, VII, 287; İbn Haldun, III, 134.

⁹⁶ Taberi, VII, 287; İbnü'l-Esir, V, 304.

⁹⁷ Taberi, VII, 287.

⁹⁸ Taberi, VII, 287; İbn Haldun, III, 134.

⁹⁹ Taberi, VII, 288.

¹⁰⁰ Taberi, VII, 288.

¹⁰¹ Taberi, VII, 289; en-Nuveyrî, XXI, 496-501; İbn Haldun, III, 134.

¹⁰² Taberi, VII, 293; İbnü'l-Esir, V, 307-308; İbn Kesir, X,

¹⁰³ Taberi, VII, 293-294; İbn Haldun, III, 135.

etti. Hâris bütün bu teklifleri reddetti. Çünkü Hâris, Nasr'dan Allah'ın Kitabı ve Rasülü'nün Sünneti'ne uymayı ve bir takım görevlilerin azledilmesini istiyordu. Bunlar ise, Nasr'ın hoşuna gitmiyordu¹⁰⁴.

7-Yezid Döneminde Abbâsî Hareketi

Ömer b. Abdülaziz döneminde Abbâsî ailesinden Muhammed b. Ali b. Abdullah b. Abbas tarafından başlatılan Abbâsî ihtilal hareketi, Yezid döneminde de gizlilik dönemini sürdürdü. Bu dönemde 125/742 yılında vefat eden hareketin teorisyeni ve kurucusu Muhammed b. Ali'nin yerine, liderliğe oğlu İmam İbrahim b. Muhammed geçti.

126/743 yılında İmam İbrahim b. Muhammed, Ebû Hâşim Bükeyr b. Mâhân'ı Horasan'a gönderdi. Bükeyr, Merv şehrine geldiğinde nakîbleri ve dâîleri topladı. İmam Muhammed b. Ali'nin öldüğünü belirterek onları yeni İmam İbrahim'e bey'ate çağırdı. Onlara İmam'ın yazdığı mektubu verdi. Onlar da Bükeyr'in getirdiği mektuba olumlu karşılık vererek yanlarında topladıkları para ve malları Bükeyr'e verdiler. Bükeyr, ardından İmam'ın yanına döndü¹⁰⁵.

8-Mervan b. Muhammed'in Yezid'e Muhalefeti

Ermeniye ve Azerbaycan valisi olan Mervan b. Muhammed¹⁰⁶, 126/743 yılında Velid b. Yezid'in kanının intikamını almak için bölgede birlikte mücadele eden Velid'in kardeşi Ğamr b. Yezid'e¹⁰⁷ bir mektup gönderdi. Mervan, mektubunda özetle, Velid'in öldürülüşünü ve ona karşı girişilen hareketin tasvip edilemeyeceğini belirttikten sonra Ğamr'dan, kardeşinin intikamını almak gibi bir niyetinin olması halinde, kendisinin etrafında büyük bir kitlenin olacağını söyleyerek adeta onu bu hususta kışkırtıyordu¹⁰⁸. Ğamr'ın olumlu karşılık vermesi sonucunda Mervan, 126/743 yılında Yezid'e muhalefet için Ermeniye'den el-Cezîre bölgesine hareket etti. Mervan'ın askerlerinden olan Ebu Haşim Muhalled b. Muhammed'in anlattığına göre, Abdülmelik b. Mervan b. Muhammed, Ğamr b. Yezid ile es-Sâife'de savaşırken, Mervan Harran'da Velid'in öldürüldüğü haberini aldı. el-Cezîre valisi Abde b. Rebah el-Gassânî idi¹⁰⁹. Velid'in öldürülmesinden sonra vali Abde, bölgeyi terkederek Şam'a gitti. Abdülmelik b. Mervan II da Harran ve el-Cezîre şehirlerini ele geçirdi. el-Cezîre valiliğine Abdülmelik b. Mervan II, Süleyman b. Abdullah b. Ülase'yi atadı. Ardından durumu Ermeniye'de bulunan babası Mervan'a bildirdi. Babasından acele el-Cezîre'ye gelmesini istedi. Mervan, el-Bâb halkı üzerine Kaysîlerin o bölgedeki lideri konumunda olan İshak b. Müslim el-Ukaylî'yi ve Yemenîlerin o bölgedeki lideri olan Sâbit b. Nuaym'ı gönderdi. Kendisi de el-Cezîre bölgesine hareket etti. Ancak Yemenîlerin

¹⁰⁴ İbn Haldun, III, 135.

¹⁰⁵ Taberi, VII, 294-295; İbnü'l-Esir, V, 308; İbn Kesir, X, 17.

¹⁰⁶ Mervan b. Muhammed hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Delice, *Mervan b. Muhammed ve Emevi Devletinin Yıkılışı* (Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1999.

¹⁰⁷ İbn Kesir, bu ismi, Ömer b. Yezid olarak vermektedir. İbn Kesir, X, 16. Ancak biz burada bir yazım hatası olabileceğini, Ğamr yazılması gerekirken noktanın konulmamış olabileceğini zannediyoruz.

¹⁰⁸ Taberi, VII, 281; İbnü'l-Esir, V, 310; İbn Kesir, X, 16. Mektubun tam metni için bkz. Taberi, VII, 281-282. Mervan'ın, Velid'in intikamını almak istemesi, tıpkı Muaviye'nin, Osman'ın kanını talep amacıyla olduğu gibi, tamamen politik bir oyun idi. Mervan, her tarafla ilişkilerini geliştirerek planladığı her işi mükemmel bir şekilde tamamladı. Wellhausen, s. 177.

¹⁰⁹ Taberi, VII, 281.

lideri olan Sabit b. Nuaym¹¹⁰, beraberindeki Yemenîlerle birlikte Mervan'ın yokluğundan istifade ederek ona karşı ayaklandı. Mervan, daha el-Cezîre'ye varmadan geri dönerek Sâbit'in isyanını bastırdı. Sâbit'in isyanını bastırdıktan sonra Yezid'e karşı muhalefet hareketini daha da hızlandırdı. Mervan'ın durumunu haber alan halife Yezid, hemen Mervan ile anlaşma yoluna gitti ve bunun için bir heyet gönderdi¹¹¹. Yezid, Mervan'a yazdığı mektupta Mervan'dan kendisine bey'at etmesi halinde tıpkı Abdülmelik b. Mervan'ın, Muhammed b. Mervan'a verdiği bölgelerin valiliklerini vereceğini belirtiyordu. Bilindiği gibi Abdülmelik b. Mervan, döneminde kardeşi Muhammed b. Mervan'a el-Cezîre, Ermeniyye, Azerbaycan ve Musul valiliklerini vermeyi taahhüt etmiş ve bunu yerine getirmişti. Mervan da Yezid'in bu teklifini kabul ederek ona bey'at etti. Bunu bildirmek için Muhammed b. Abdullah b. Ülâse'yi Yezid'e gönderdi¹¹².

9-Yezid'in Kardeşi İbrahim'e Bey'at Alması

126/743 yılında Yezid b. Velid, kardeşi İbrahim b. Velid için halktan bey'at aldı. İbrahim b. Velid'den sonra da yerine geçmesi için Abdülaziz b. el-Haccâc b. Abdülmelik'e bey'at aldı. Yezid'in, kardeşi ve Abdülaziz'e bey'at almasının sebebi olarak, kendisinin hastalanması gösterilmektedir. Bey'at alması konusunda Taberi, Kaderîlerin onu teşvik ettiklerini belirtir¹¹³.

10-Yezid'in Vefatı

¹¹⁰ Sâbit b. Nuaym, halife Hişam tarafından Afrika valisi Külsüm b. İyad'ın öldürülmesinden sonra bölgeye gönderilmiş, ancak orada askerler arasında karışıklık çıkardığı için halife tarafından hapsedilmişti. Mervan, Hişam'a gelerek arabuluculuk yapmış ve serbest kalmasını sağlamıştı. Ardından da beraberinde valilik yaptığı Ermeniyye bölgesine götürmüştü. İbnü'l-Esir, V, 309-310; Abdülaziz es-Seâlebî, *Sükûtü'd-Devleti'l-Ümeviyye ve Kıyâmü'd-Devleti'l-Abbâsiyye*, thk. Muhammed Hamâde es-Sâhilî, Beyrut 1995.

¹¹¹ İbnü'l-Esir, V, 309. Yezid, Mervan'a Müslim b. Zekvân ve Tufeyl b. Hârise el-Kelbî'yi bu konuyu görüşmek için gönderdi. Belâzürî ise, Ya'kub b. Abdîrrahman, Humeyd b. Nasr ve Ammâre b. Külsüm'ün gönderildiklerini belirtir (Belâzürî, IX, 220). Sonuçta Mervan, Yezid ile anlaşarak ona bey'at etti. Geniş bilgi için bkz. Taberi, VII, 282-284.

¹¹² Taberi, VII, 295-298, 281-284; İbnü'l-Esir, V, 310; İbn Haldun, III, 135; Riyad İsa, s. 166; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü Resâli'l-Arab*, Beyrut 1937, II, 397; Wellhausen, s. 178. Mervan'ın, Yezid'e bey'at etmesinin perde arkasında yatan bazı sebeplerin bulunabileceğini düşünmekteyiz. Yoksa onun, birkaç bölgenin valiliğini iktidara tercih ettiğini söyleyemeyiz. Muhtemelen bey'at etmesinin sebepleri şunlar olabilir: 1-Mervan, her ne kadar bölgedeki Yemenîlerin isyanını bastırma da, bu tekrarlanmayacağını göstermez. Mervan, Yezid'e karşı çıkarken, arkadan Yemenîlerin çıkaracağı daha büyük bir isyan, onun iki ordu arasında kalacağı anlamına gelebilir. Kısacası Mervan, iktidarı destekleyen Yemenîlerden korkmuş olabilir. 2- Mervan, olaya sağduyu ile yaklaşarak, Ümeye oğullarının arasında var olan ihtilaf ve bölünmenin daha da artması halinde çok büyük bir tehlikeyi beraberinde getireceğini düşünmüş ve bu yüzden de Yezid'e bey'at etmiş olabilir. 3-Mervan'ın, var olan güç ve desteğini tamamen kaybetmektense, Yezid'in kendisine teklif ettiği bölgelerin valiliklerini de alarak gücünü daha da artırmak ve uygun bir zamanda iktidara yürüyüşe geçmeyi düşünmüş olabileceğini söyleyebiliriz.

¹¹³ Taberi, VII, 295; İbn Kesir, X, 15; en-Nuveyrî, XXI, 503; Işş, s. 304. Yezid'in veliaht tayini konusundaki rivayetler, birbirleriyle çelişmektedir. Kaderî olan Bürde b. Sinân'ın rivayetine göre, Yezid'in hâcibi Katân'ın, Yezid'in diliyle İbrahim b. Velid'i ve ardından amcasının oğlu Abdülaziz'i veliaht tayin ettiğini belirtmektedir. el-Cehşiyârî, *Kitâbü'l-Vüzerâ ve'l-Küttâb*, thk. Mustafa es-Sakka vd, Kahire 1980, s. 69; Atvan, *eş-Şûrâ* s. 314. İbn Abdi Rabbih ise, Yezid'in özellikle Said b. Abdülmelik'i döneminin salih insanlarından olmasından dolayı onu veliaht atamak istediğini, ancak Said'in Filistin'de olduğundan dolayı veliaht atayamadığını belirtir. İbn Rabbih, (Kahire 1948), IV, 465.; Atvan, *eş-Şûrâ*, s. 315. Bunların dışındaki rivayetler ise, genelde yukarıda verdiğimiz şekildedir. O da, Yezid'in Kaderîlerin de etkisi ile kardeşi İbrahim'i ve ondan sonra da yerine geçmesi için Abdülaziz adına bey'at aldığı rivayettir. Taberi, VII, 295; İbn Abdi Rabbih, (Kahire 1948) IV, 465; İbnü'l-Esir, V, 308; Atvan, *eş-Şûrâ*, s.315-316. Ancak bu tür rivayetler, Kaderîyenin görüşüne ters düşmektedir. Çünkü onlar, düşüncelerine göre, hilafetin, müslümanların haklarından bir hak olduğuna inanmaktadırlar. Onlara göre bu makama meşveret içerisinde, içlerinden en yetkili kimsenin seçilmesi gerekir. İcma' olmadıkça bey'at söz konusu olamaz. Mes'ûdî, III, 236-238; Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, Kahire 1951, I, 127; Atvan, *eş-Şûrâ*, s. 316. Fakat biz yine de Kaderîlerin siyâsî iktidarlarını kaybetmemek adına bu tür prensiplerinden ödün verebilecekleri kanaatindeyiz. Taberi'nin, Medâin'den aktardığı rivayetten, Kaderîlerin çoğunluğunun o dönemde Şamlı Yemenîlerden olduğu ve Yezid döneminde siyâsî mekanizmaları ele geçirdikleri anlaşılmaktadır. Halbuki Hişam'ın son yarı döneminde ve Velid b. Yezid döneminde güçleri neredeyse yok olmak üzereydi. Atvan, *eş-Şûrâ*, s. 316.

Yezid b. Velid, 126/743 yılının Zilhicce ayında Tâun hastalığından¹¹⁴ vefat etti. Onun hilafet süresini genelde kaynaklarımız 5 veya 6 ay olarak vermektedirler¹¹⁵. Taberi, çoğunluğun görüşü olarak 6 ayı tercih etmektedir¹¹⁶. Yezid'in kaç yaşında vefat ettiği konusunda da farklı yorumlar bulunmaktadır. Bazı kaynaklar onun 30 yaşında bazıları da 37 yaşında vefat ettiğini belirtmektedirler. Ancak kaynakların çoğu Yezid'in 46 yaşında vefat ettiğini kabul etmektedirler¹¹⁷.

Sonuç olarak, 126/743 yılında iktidara geçen Yezid b. Velid, Emevî siyâsî tarihinde ilk kez iktidara ihtilalle gelen Emevî halifesidir. Kaderî düşünceye sahip olduğu belirtilen Yezid, kabile asabiyetinde Yemenîlerin tarafını tutarak Kaysîlere iktidarda hiç bir görev vermemiştir. Velid b. Yezid'i öldürme eylemine liderlik ettiği için döneminde bir takım kabilevî nedenlerden dolayı isyanlar çıktı. Kendisine dindar süsü veren Yezid'e karşı Emevîlerin bir kısmı karşı koydu. Bunların başında da son Emevî halifesi Mervan ile kardeşi Abbas b. Velid gelmektedir. Mervan, ilk etapta ona karşı harekete geçmesine rağmen kendisine verilen valiliklerden dolayı Yezid'e bey'at etti. İktidarda yaklaşık 6 ay kadar gibi kısa bir süre kaldığı için fazla bir icraatı olmadı. Bu dönemi de, daha çok bölgede çıkan isyanlarla mücadele ile geçti. Kendisinden sonra iktidara geçmesi için önce kardeşi İbrahim ve sonra da Abdülaziz b. el-Haccac'ı veliaht tayin eden Yezid, yine aynı yılda (126/743) vefat etti.

¹¹⁴ Bahriye Üçok onun Ülser'den öldüğünü belirtir. Bahriye Üçok, *Emeviler-Abbasiler*, Ankara 1979, s. 81.

¹¹⁵ ed-Dineverî, *Ahbâru't-Tivâl*, thk. Abdülmünim Âmir vd, Kahire 1911, s. 350; İbnü'l-Esir, V, 310; en-Nuveyrî, XXI, 504; İbn Haldun, III, 135; İbn Kesir, X, 18; İbn Tolonî, *en-Nüzhetü's-Seniyye fî Ahbâri Hulefâ-i ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Kemalüddin, by ty, s. 69; M. Şakir, IV, 289;

¹¹⁶ Taberi, VII, 298; İbn Kesir, X, 18; Işş, s. 304; Âkil, s. 344.

¹¹⁷ Taberi, VII, 298; İbn Kesir, X, 18. Kutbî ise onun 35 yaşındayken hilafete geçtiğini belirtmektedir. Kutbî, IV, 333. Buna göre Yezid, 35 yaşında vefat etmiştir. Farklı rivayetler için bkz. İbn Tolonî, s. 69.